

ДИНАМІКА ВЕСНЯНОЇ ЧИСЕЛЬНОСТІ ГРАКІВ (*CORVUS FRUGILEGUS LINNAEUS, 1758*), ЩО ГНІЗДЯТЬСЯ В ЖИТОМИРІ

М. В. Демідова, Р. К. Мельниченко

Житомирський державний університет імені Івана Франка, вул. Велика Бердичівська, 40, Житомир, 10008, Україна

Поширення родини воронових у містах є досить актуальним питанням, адже спостерігається тенденція до щорічного збільшення чисельності даних птахів на теренах багатьох міст України, в тому числі і Житомира. Один із представників воронових – грак (*Corvus frugilegus Linnaeus, 1758*) є зручним об'єктом дослідження процесів урбанізації та синантропізації птахів.

Кількість гніздуючих граків на території м. Житомира варіює в останні роки. Незважаючи на достатню кількість антропогенних джерел харчування і збільшення гніздових територій, кількість гніздуючих птахів зменшується у період 2012-2014 рр. у м. Житомирі порівняно з 1989-2011 рр. Зміна чисельності колоній у більшості випадків була спричинена переміщенням самої колонії внаслідок вирубування аварійних старих дерев, активної забудови міста тощо. Грак поселяється біля житлових будівель, доріг і зашумлених вулиць. У Житомирі є достатня кількість дерев, на яких можуть гніздуватись граки.. Так, видовий склад колоній 2014 р. наступний: ясен високий – 31, липа серцелиста 26, береза бородавчаста 28, тополя дельтовидна –15 %.

Дослідження весняної чисельності грака у Житомирі та структури колоній здійснювалися протягом 1989 – 1993 [2], 2004-2006 [4], 2010 – 2014 рр.[1]. Гнізда підраховувались методом візуального спостереження. Кількість птахів вираховувалась за загальноприйнятою орнітологами формулою [3]. Зведені результати представлено у таблиці.

Таблиця

**Динаміка чисельності гніздуючих граків у м. Житомирі
(квітень - травень)**

Роки	Загальна кількість колоній	Кількість гнізд	Кількість гніздуючих особин	Середня кількість гнізд на 1 колонію	Середня кількість ос. на 1 колонію
1989-1993	16	230	506	14,38	31,63
2004-2006	9	199	437,8	22,11	48,64
2010	8	183	402,6	22,88	50,33
2011	10	192	422,4	19,2	42,24
2012	8	162	356,4	20,25	44,55
2013	7	153	336,6	21,86	48,09
2014	11	161	354,2	14,64	32,2

Середня кількість гравів на 1 км маршруту під час сезонних маршрутних обліків весною (квітень – травень) становить – 17,07±4,08.

Для гравів характерні певні періоди гніздування. Нами встановлено їх строки: передгніздовий період (30.01 – 22.03), побудова і ремонт гнізд (22.03 – 08.04), відкладання яєць (08.04 – 14.04), насиджування та інкубація (14.04 – 13.05), вилуплення пташенят (13.05 – 18.05), вигодовування (18.05 – 08.06), виліт пташенят із гнізда (08.06 – 11.06). Періоди варіюють в залежності від температури, розміру колонії, її місце розташування, наявності кормової бази.

На початку 21 ст. у Житомирі відбувається поступове зменшення кількості колоній та гніздуючих птахів, і лише з 2014 р. відмічено незначну зворотню динаміку. Пік їх чисельності у місті припадав на період 1989 – 1993 рр. Колонії гравів у 2004-2013 рр. характеризуються максимальними розмірами в порівнянні з 1989-1993, 2014 рр. Це пов'язано з наявністю більшої кормової бази навколо колонії та взаємодії з сусідами - конкурентами.

Аналіз 10 весняних екскурсій, проведених у березні – квітні 2014 р., свідчить про зміну розташування весняних колоній гравів, збільшення кількості і зменшення їх розміру на території Житомира. Весною 2014 р. було виявлено і досліджено 11 діючих колоній (161 гніздо). Розмірні групи їх наступні: до 10 гнізд – 5 колоній, 10-20 гнізд – 5, 21-50 – 1 колонія.

У період з 2010-2014 рр. по причині аварійності було знищено більшість дерев відомих колоній міста. До 2013 р. весняні колонії повністю змінили своє місце розташування. Спостерігається тенденція створення нової колонії недалеко від локалізації старої. Наприклад, колонія біля поліклініки на вул. Вітрука перемістилась до фонтану «Космонавт» (відстань від попередньої 200 м), а колонія біля центрального корпусу ЖДУ – на Старий бульвар (близько 400 м). У 2014 р. було зрублено найбільшу колонію міста біля військової частини на Смоківці (106 гнізд, 230-240 ос.). Актуальним постає питання про нове місцезнаходження птахів даної колонії. Найбільшою колонією міста залишається колонія № 2 по вулиці Вітрука, вправо від Корольовської районної ради, де гніздиться 79 особин.

Література

1. Демідова М. В. Поширення та біологія розмноження грака (*Corvus frugilegus*) у м. Житомирі / М. В. Демідова, Р. К. Мельниченко, А. О. Федоренко // Біологічні дослідження 2012: Матеріали III наук. практич. конф. для молодих вчених та студентів (Житомир, 26 квітня 2012 р.). – Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2012. – С. 47 – 48.
2. Мельниченко Р. К. До екології грака у Житомирі / Мельниченко Р. К., Копейн К. І. // Матеріали I конфер. молод. орнітологів України. – Луцьк, 1994. – С. 60 -62.
3. Облік птахів: підходи, методики, результати: зб. наук. статей II міжнар. наук.-практич. конф., 26-30 квітня 2004 р., м. Житомир. – Житомир, 2004.–188 с.
4. Остапчук О. М. Екологія грака (*Corvus frugilegus*) на Житомирщині / О. М. Остапчук, Р. К. Мельниченко // Матеріали міждун. науч. конфер.

[«Экологические исследования в промышленных регионах Украины»,
(Днепропетровск, 4-6 ноября 2005 г.) – С. 118–119.